

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.717.06

Черкашина К.Ф.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Олійник Д.А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ ЯК НАПРЯМОК АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

Cherkashyna K.F.,
cand.sc.(econ), assistant professor
of the department of banking
Oliinyk D.A.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF PROFITABILITY OF BANKS IN UKRAINE AND METHODS OF ITS INCREASE AS A DIRECTION OF ANTI-CRISIS POLICY

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств пов'язана з раціональним формуванням та розподілом фінансових ресурсів з метою досягнення високих фінансових результатів. Найважливішим аспектом планування діяльності будь-якого підприємства, у тому числі банку, є управління прибутком. Процес управління прибутком включає прийняття рішень щодо його формування, розподілу і використання. У сучасних умовах розвитку економіки зростає актуальність питань, пов'язаних з управлінням прибутку українських банків, адже функціонування будь-якого банку та його успішна діяльність залежить від уміння підтримувати на належному рівні прибутковості та забезпечувати захист від негативного впливу банківських ризиків. Отримання достатніх прибутків необхідно для гарантування інвестицій власників банку, збереження коштів вкладників і забезпечення достатньої кількості ресурсів для діяльності банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи управління прибутком банків широко представлені в іноземній та вітчизняній економічній літературі в працях І.А. Бланка, Р. Брейлі, З.М. Васильченко, Н.І. Версаль, В.В. Ковальова, О.А. Криклій, О.І. Лаврушина, І.О. Лютого, С.В. Науменкової, І.М. Парасій-Вергуненка, В.М. Шелудько та багатьох інших. Проте проблеми управління прибутком українських банків є ще недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення аналізу фінансових результатів банківської системи України, а також розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо підвищення прибутковості банків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прибуток банку є внутрішнім джерелом розвитку, а його розмір безпосередньо залежить від рівня організації фінансового менеджменту, що базується на кваліфікованій оцінці ступеня ризику при проведенні окремих банківських операцій [4, с. 6]. За сучасних умов розвитку банківської діяльності головне завдання полягає в пошуку реальних шляхів мінімізації ризиків та отриманні достатніх прибутків для збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності банку на належному рівні. Прибуток банку є головною метою його підприємницької діяльності, що забезпечує зростання добробуту засновників банку. Характеризує це зростання розмір поточного доходу на вкладений капітал, джерелом якого є отриманий прибуток [4, с. 11]. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку банку, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування та подальшого його розвитку. Він забезпечує створення фондів та резервів банку у разі виникнення непередбачуваних збитків.

Обсяг прибутку в цілому по банківській системі забезпечує її надійність, гарантує безпеку вкладів і наявність джерел кредитування, від яких залежать споживачі банківських послуг.

За підсумками 2014 р. фінансовий результат банківської системи України був від'ємним та становив -52,966 млрд. грн. Відповідно втрати банківської системи склали 4,07% усіх банківських активів. Рентабельність капіталу за цей рік становила -30,46%. За такими показниками 2014 р. наближається до попереднього кризового 2009 р., коли втрати склали 4,38% активів банківської системи, а рентабельність капіталу становила -32,52%. Більш детально динаміка доходів та витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 1.

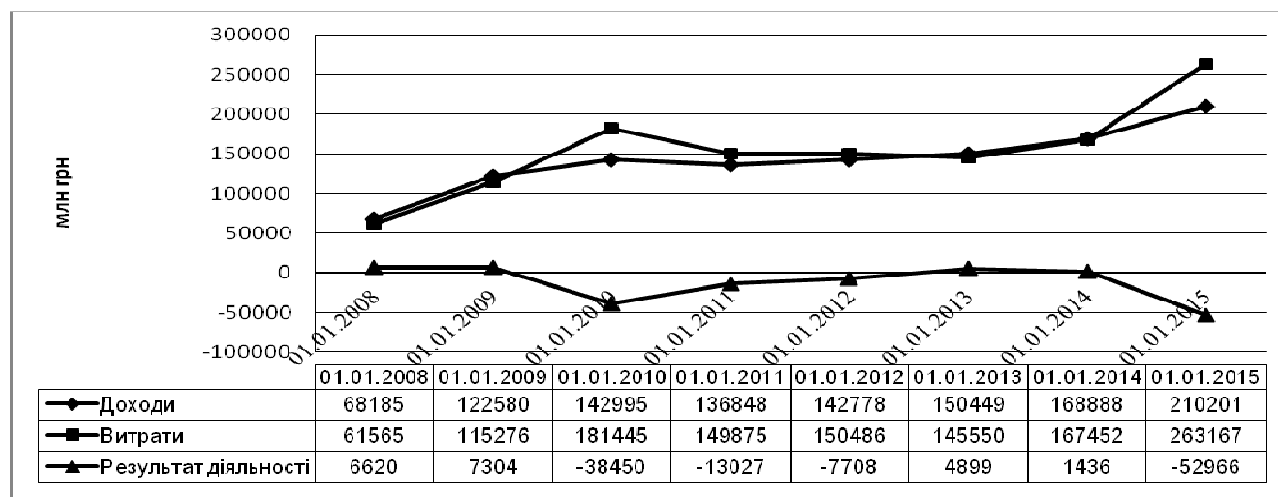

Рис. 1. Динаміка доходів та витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

За 7 місяців 2015 р. фінансовий результат діяльності банківських установ України склав -90,094 млрд. грн. Результат діяльності без урахування банків, які були визнані неплатоспроможними, відповідно – -33,135 млрд. грн. Таким чином на банки, визнані неплатоспроможними, припадає 63,2% загального обсягу отриманого збитку. Рентабельність активів становила -4,35%, а рентабельність капіталу -36,93%, тобто ще знизилася у порівнянні з 2014 р. В той час, як з урахуванням неплатоспроможних банків ці показники змінюються до катастрофічних -11,17% та -150,52% відповідно. Станом на 01.12.2015 р. обсяг збитку збільшився до 57,283 млрд. грн, а рентабельність активів до -5,12%. Це свідчить, що на сьогоднішній день банківська система ще не знаходиться на шляху виходу з кризи. Динаміка рентабельності капіталу та рентабельності активів банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 2.

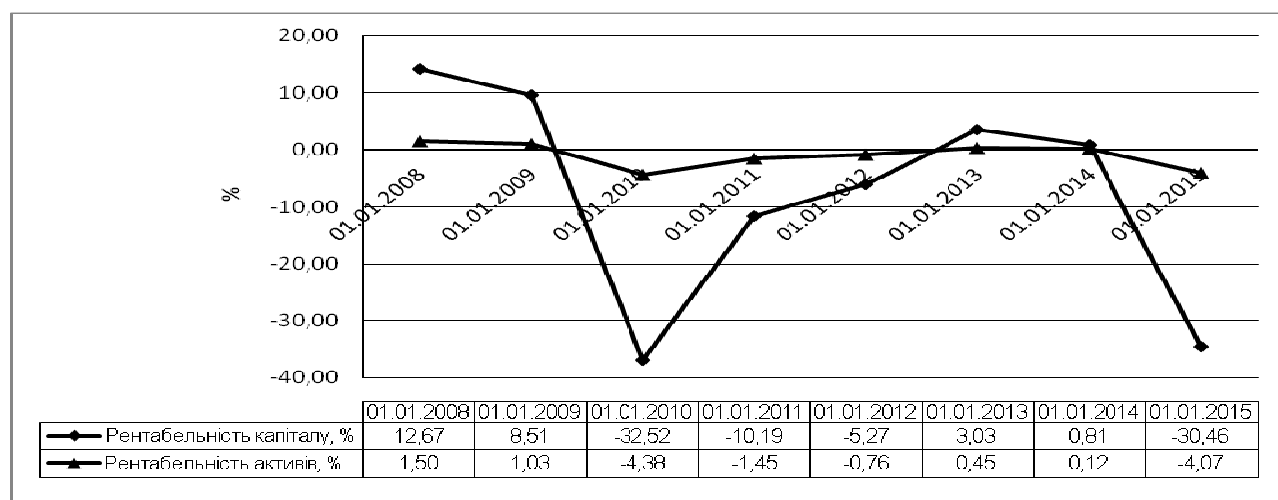

Рис. 2. Динаміка рентабельності капіталу та рентабельності активів банківської системи України за період 2008-2015 рр., %.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Від'ємний фінансовий результат банківської системи за підсумками 2014 р. зумовлений насамперед погіршенням якості активів банків, що в свою чергу зумовлює подальшу необхідність у доформуванні резервів.

Упродовж 2015 р. кредитна активність банківських установ була низькою, що обумовлено погіршенням кредитоспроможності позичальників, скороченням ресурсної бази та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, що в свою чергу змушує банківські установи більш прискіпливо ставитися до фінансового стану потенційних позичальників або й взагалі призупинити кредитування на деякий час. Зниження обороту та обсягу виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході України, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти призводять до виникнення труднощів з обслуговування позичальниками кредитних зобов'язань, особливо в іноземній валюті.

Починаючи з 2009 р., лише два роки (2012 р. та 2013 р.) були прибутковими для банківської системи України, причому прибутковість залишалась на дуже низькому рівні. Такі факти пояснюють бажання деяких іноземних банків піти з українського ринку.

За 2014 р. доходи банків збільшилися порівняно з 2013 р. на 24,5% (зі 168,9 млрд. грн. до 210,2 млрд. грн.). За 11 місяців 2015 р. доходи становили 191,3 млрд. грн. В той час як витрати зросли на 57,2% у 2014 р. Відповідно за 11 місяців 2015р. витрати склали 248,6 млрд. грн. Структура доходів банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 3.

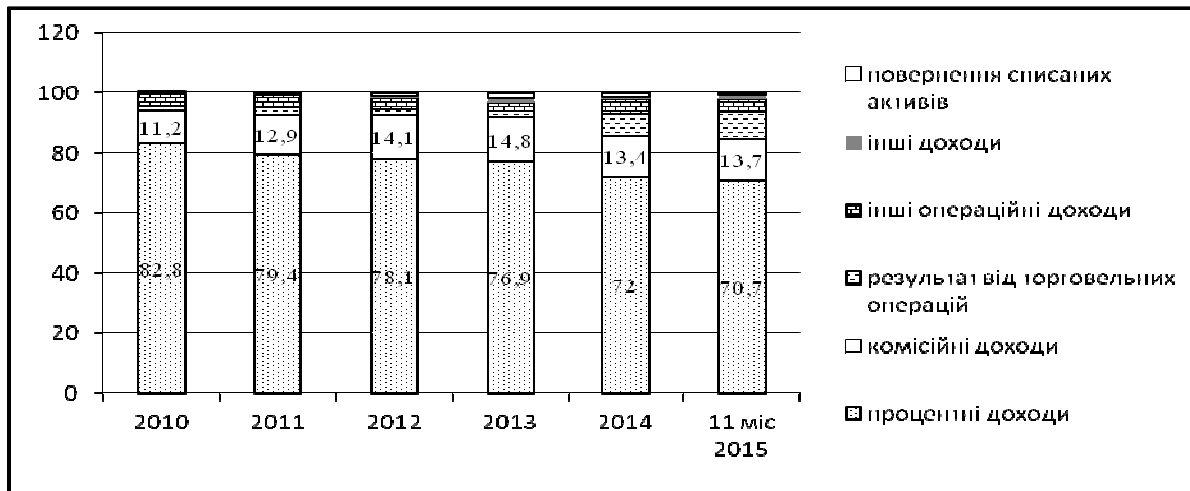

Рис. 3. Структура доходів банківської системи України за період 2008-2015 рр., %
Джерело: побудовано авторами на основі [4]

Основною статтею доходів, як і раніше, були відсоткові доходи, хоча їх частка в загальному обсязі доходів поступово зменшувалася, починаючи з 2010 р. з 82,8 до 70,7%. Обсяги відсоткових доходів порівняно з попереднім роком зросли на 3,7% до 117,5 млрд. грн. Переважну частину серед відсоткових доходів становили доходи від кредитування суб'єктів господарської діяльності.

Комісійні доходи банків за 11 місяців 2015 р. становили 26,2 млрд. грн., а їхня частка у структурі доходів – 13,7%. Результат від торговельних операцій становить 9 % загального обсягу доходів. Інші доходи у структурі доходів займають 6,6 %.

Структура витрат по групам банків також підтверджує загальну тенденцію. Основні статті витрат – відсоткові, адміністративні та інші витрати, основною складовою яких є відрахування на формування резервів.

Лівову частку всіх витрат займають відсоткові витрати. За результатами 2014 року відсоткові витрати в цілому по банківській системі становили 36,9%. Порівняно з аналогічним періодом минулого року це на 11,4 в.п. менше. Основною причиною цього є зростання відрахувань в резерви, які протягом 2014 року зросли з 27,9 млрд. грн. до 103,3 млрд. грн., або з 16,7% загальних витрат до 39,3%. Структура витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 4.

Станом на 1 вересня 2015 р. витрати на формування резервів склали 45,5% усіх витрат банківських установ, що є найбільшою статтею витрат. Тоді, як у передкризовому 2013 р. витрати на створення резервів під активні операції склали лише 16,7% у структурі всіх витрат та займали лише третю позицію після відсоткових та загально адміністративних витрат. Найбільше відхилення від середнього показували банки першої групи – 4,8 п.п. Банки 2 групи показали найбільший рівень відсоткових витрат – 50,6%, найнижчий рівень – найбільші банки (42%). Проблеми у кредитній діяльності призводять до зростання необхідного обсягу резервів під активні операції. Так, обсяг сформованих резервів за підсумками 2014 р. у порівнянні з підсумками 2013 р. збільшився на 269,25% (75 322 млн. грн.) та станом на 1.01.2015 р. складає 103 297 млн. грн. Комісійні витрати займають невисоку частку в загальних витратах банківської системи (близько 2,1%).

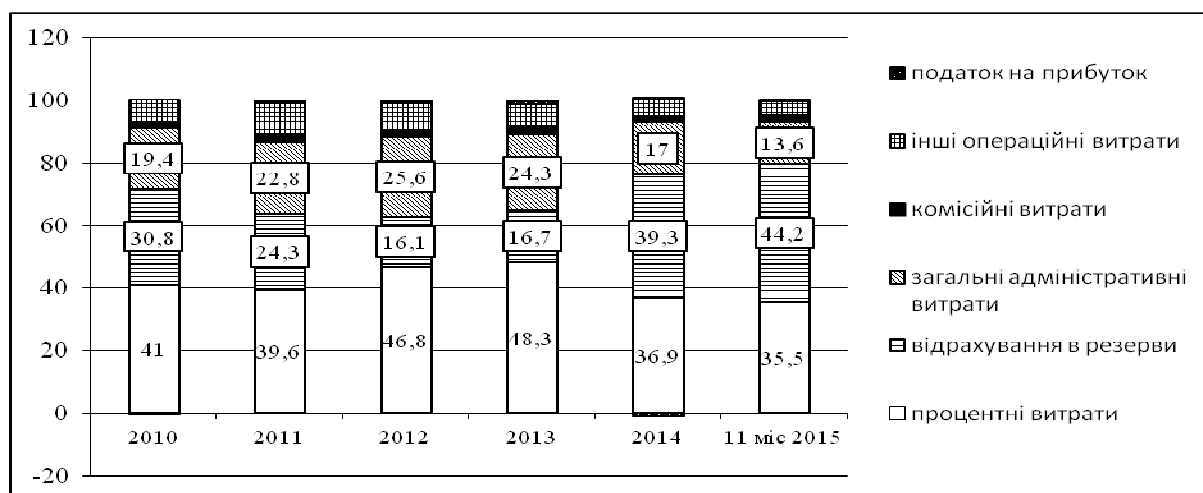

Рис. 4. Структура витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр., %
Джерело: побудовано автором на основі [4]

Якщо проаналізувати дані щодо фінансового стану груп банків залежно від розміру активів, то можна виокремити такі тенденції. Збитки розподілені нерівномірно по групах банків. Найбільша частка збитків станом на 1.01.2015 р. припадає на першу групу – 60,2%, проте це значення менше за розмір сконцентрованих активів у першій групі – 73,3%. Натомість частка збитків, яка припадає на кожну з інших груп, більша за частку сконцентрованих активів. Таким чином, найбільші банки знаходяться у кращому становищі, ніж інші банки.

Порівняльний аналіз кризових ситуацій в банківській системі в динаміці показує, що в кризі 2008-2009 рр. найбільш негативного впливу порівняно з іншими групами зазнала друга група банків. Тоді як у 2014 р. збитки розподілені більш пропорційно обсягам активів, тобто криза мала всеохоплюючий характер. Концентрацію активів та чистих збитків за групами банків проаналізовано у таблиці 1.

Таблиця 1

Концентрація активів та чистих збитків за групами банків

Група	Активи, % до підсумку		Чистий збиток, % до підсумку	
	01.01.2010	01.01.2015	01.01.2010	01.01.2015
Група I	68,9	73,3	44,3	60,2
Група II	16,5	14,3	36,5	18,7
Група III	6,5	7,3	9,0	12,1
Група IV	8,1	5,1	10,2	9,1

Джерело: складено авторами на основі [7; 8]

Більш детальний аналіз окремих груп дозволяє зробити наступні висновки. Найбільші прибутки отримали такі банки: "РВС БАНК" (251 млн. грн.), АТ «Інг банк Україна» (228 млн. грн.), АТ «Діви Банк» з результатом 200 млн. грн. та «Банк Петрокоммерц-Україна» (164 млн. грн.), ПАТ «Кредобанк» (120 млн. грн.), АТ «Унікомбанк» (116 млн. грн.), АТ «Приватбанк» (89 млн. грн.). Лідером є АТ «Сітібанк», який посідає 17 місце за обсягом активів, з результатом 1,291 млрд. грн. Прослідковується закономірність, що найбільші прибутки отримали банки 3-4 групи за обсягами активів. На рисунку 5 зазначені топ-10 банків України, які отримали найбільші прибутки та найбільші збитки за 2014 р.

Найбільший збиток за результатами 2015 року отримав АТ «ВТБ Банк» (16,261 млрд. грн.), що знаходиться на 12 місці за обсягом активів. В десятку банків, що отримали найбільший збиток, входять АТ «Укрсоцбанк» (8 709 млн. грн.), «Укрексімбанк» (8 329 млн. грн.), АТ «Промінвестбанк» (6 346 млн. грн.), АТ «Ощадбанк» (5 401 млн. грн.), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (2 063 млн. грн.) та АТ «Сбербанк Росії» (1 609 млн. грн.).

Враховуючи значну питому вагу валютних кредитів в клієнтському кредитному портфелі, погіршення якості обслуговування позичальниками кредитів (в тому числі, що були надані позичальникам в Донецькій та Луганській областях) та падіння обсягів виробництва основних галузей країни, цілком імовірно, що банки будуть і надалі продовжувати доформування резервів, що обмежує можливості підвищення прибутковості банків. Отже, банківським установам потрібно вдосконалювати механізм щодо формування та управління прибутком.

Визначено, що через банкрутство більш ніж 50 банків в 2014-2015 роках банківська система України (за оцінками експертів) втратила 230 млрд. грн. або близько 9% ВВП України. Фондом

гарантування вкладів фізичних осіб в правоохоронні органи подані 2149 претензій про відшкодування збитків фонду на 132,7 млрд. грн. в результаті протиправних дій посадових осіб неплатоспроможних банків, основними фігурантами в яких є власники і топ-менеджери банків.

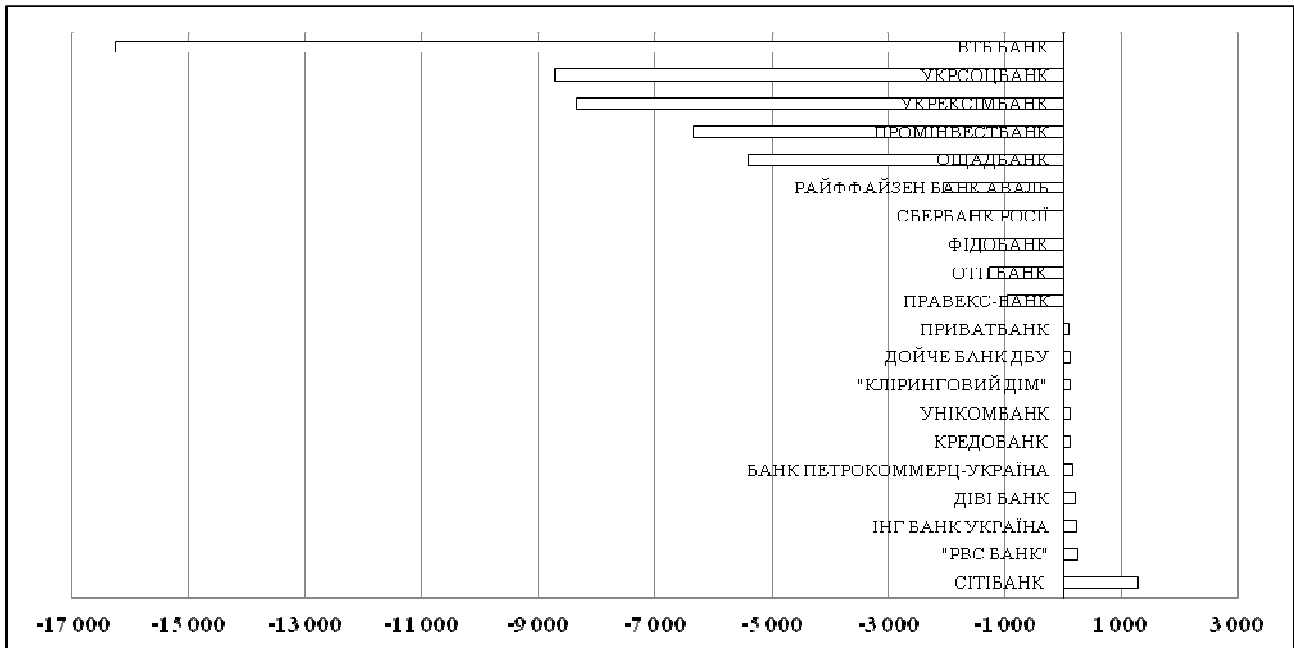

Рис. 5. Топ-10 банків України, які отримали найбільші прибутки та найбільші збитки за 2014 р., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Що стосується ситуації в цілому, то слід зазначити, що банки України визнані найгіршими у світі. Так, у звіті GCR Всесвітнього економічного форуму у Давосі визначено, що Україна займає 79 місце з 140 у «Глобальному рейтингу конкурентоздатності», а надійність банківської системи знаходиться на найнижчому рівні – 140.

Висновки з проведеного дослідження. Ситуація, що склалася в Україні в цілому та в банківському секторі зокрема вимагає нових підходів до управління вітчизняним фінансовим сектором. Як показує досвід, виведення з ринку неплатоспроможних банків не дає бажаних результатів, не призводить до покращення діяльності банківської системи України. Тому, вважаємо за доречне запровадити дієві механізми щодо процесів реорганізації банківських установ шляхом злиттів та поглинань, здійснення менш ризикових активних операцій. Це в свою чергу дасть змогу банкам відновлювати довіру з боку вкладників, а також, у кінцевому результаті отримувати прибутки. Проведене дослідження підтвердило твердження стосовно того, що не можна однозначно стверджувати про те, що банки певної групи є більш прибутковими у порівнянні з іншими. Отже, прибутковість та успішна діяльність банку певною мірою залежить від ефективного менеджменту та вміння пристосовуватися до нових умов функціонування та викликів.

Література

1. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Банківська система України: підсумки 2014 р. та тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_tendency_4_kv_2014_ukr.pdf. (17.01.2016)
3. Дані фінансової звітності банків України на 1.01.2015 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (17.01.2016)
4. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285 (21.01.2016)
5. Криклій О.А. Управління прибутком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак; Україн. акад. банк. справи, Нац. банк України. – Суми, 2008. – 135 с.
6. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. (19.01.2016)
7. Річний звіт Національного банку України за 2009 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438>. (21.01.2016)
8. Річний звіт Національного банку України за 2014 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>. (19.01.2016)

References

1. Arbuzov, S.H., Kolobov, Yu.V., Mishchenko, V.I. and Naumenkova, S.V. (2011), *Bankivska entsyklopediia* [Banking Encyclopedia], Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy: Znannia, Kyiv, Ukraine, 504 p.
2. National rating agency "Rurik" (2014), "The banking system of Ukraine: results of 2014 and trends", available at: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_tendency_4_kv_2014_ukr.pdf. (access date January 17, 2016).
3. National Bank of Ukraine (2015), "Financial statements data of banks in Ukraine 1.01.2015", available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (access date January 17, 2016).
4. National Bank of Ukraine, Revenues and expenditures of banks Ukraine, available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285 (access date January 21, 2016).
5. Kryklii, O.A. and Maslak, N.H. (2008), *Upravlinnia prybutkom banku* [Bank profit management], monograph, Ukrain. akad. bank. spravy, Nats. bank Ukrainy, Sumy, Ukraine, 135 p.
6. National Bank of Ukraine, "Main bank indicators in Ukraine", available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (access date January 19, 2016)
7. National Bank of Ukraine (2009), "Annual Report National Bank of Ukraine", available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438> (access date January 21, 2016)
8. National Bank of Ukraine (2014), "Annual Report National Bank of Ukraine", available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>. (access date January 19, 2016)

Рецензент: д.е.н., доцент

Української академії банківської справи Т.Г.Савченко

УДК 339.187.6(477)

Костецький Я.І.,
к.е.н, доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільський національний економічний університет

ЛІЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Kostetskyi Ya.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of audit, revision and analysis
Ternopil National Economic University

LEASING AS A TOOL FOR INVESTMENT AND INNOVATION DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний стан аграрного сектора економіки України вимагає розробки стратегічних напрямів аграрної політики, направленої на призупинення спаду та нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва на основі досягнень науки і техніки. Саме активізація інвестиційно-інноваційних процесів є пріоритетним напрямом державної економічної політики. Сталий розвиток інноваційної діяльності вітчизняних аграрних підприємств неможливий без адекватного інвестиційного забезпечення, яке повинно використовувати як традиційні методи фінансування інвестицій, так і відносно нові джерела фінансування [1].

Створення й впровадження різноманітних форм і методів інвестування повинно заповнити прогалину, що утворилася в результаті різкого зменшення фінансування з боку держави. В таких умовах суб'єктом аграрного господарства потрібні потужні джерела інвестицій і переоснащення виробництва. Одним із таких механізмів є лізинг як ефективний спосіб стимулювання інвестиційної діяльності і залучення додаткових інвестиційних ресурсів, в тому числі іноземних. Лише лізинг може усунути першопричини, які стримують розвиток сільськогосподарських підприємств на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти інноваційного розвитку аграрних підприємств та ролі в ньому лізингу розглядаються в роботах В. Андрійчука, П. Гайдуцького, О. Горбатенка, М. Дем'яненка, Г. Купалової, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, В. Нелепа, О. Онищенко, М. Пархомця, Б. Пасхавера, Г. Підлісецького, П. Пуцентейла, П. Саблука, В. Юрчишина та інших. Проте, в теоретичних і практичних дослідженнях не повною мірою наголошується на актуальності лізингового інвестування інноваційного розвитку агропідприємств, адже лізинг для багатьох компаній